

זינוך והורות

האם הילד שלי בשל לעלות לכיתה א'?

מאת דורית ירדני

צילום: יוזמת מודיעין

האם ילדתי מוכנה להתמודד עם האתגרים שבית הספר מציב? והילד שלי - חכם מאוד אך חסר שקט, אולי כדאי שישאר בגן שנה נוספת? והאחר, כל חבריו הקרובים עולים לכיתה א' אך הוא עצמו אינו בשל, האם להעלותו או לא?

בהרבה מצבים, הורים ואנשי חינוך ורפואה זקוקים למורה נבוכים כדי למצוא את התשובה ה"יכונה" לשאלות חשובות כמו אלה.

במאמר זה אנסה לגעת בהיבטים השונים של השאלות ולעורר שאלות נוספות. אין כאן תשובות ואין כאן "אמת" אחת. כל אמת שאיננה די מורכבת עלולה להטעות אותנו. נושא המוכנות לכיתה א' דורש מאתנו להבין את אחד מעקרונות היסוד של הידע הרוחני מתוך הדרך האנתרופוסופית, הקשור לשלבי ההתפתחות של האדם. שאלה זו מחייבת גם התייחסות מעשית, שכן חשוב לנו, המבוגרים, לפגוש כל ילד בשלב ההתפתחות שלו ולסייע בתהליכי החיים וההתפתחות.

כל אדם הוא חידה ונדרשת עבודה רגישה וקשב רב מצד המבוגרים כדי לעשות את ההכרעה הגורלית הזאת. שכן, לכניסת ילד לבית הספר שלא בעתה עשויות להיות השלכות משמעותיות למשך כל חייו.

המעבר מגן לכיתה: מאין ולאן?

בחיי האדם צמתים הרבה. כל צומת מגלה משהו על מהות הישות האנושית. אנסה להאיר את צומת המעבר מגן הילדים לבית הספר, ותוך כדי כך לומר משהו על התפתחות האדם. המעבר מהגן לבית הספר הוא בבחינת קפיצה המעידה על המקום ממנו בא הילד ועל המקום שאליו הוא הולך. הילד מגיע ממקום התפתחותי שניתן לתארו כך, ככזה המאפשר לו להכיר את עצמו דרך סביבתו וללמוד על סביבתו דרך עצמו תוך שהוא "משחק" את שאלותיו, משאלותיו וטרדותיו וכך "חוקר" אותן. המשחק, הקצב, ודרך המחקר שלו מוכתבים על ידי עצמו בהיותו מונע מתוך עצמו. על כן למבוגר תפקיד קריטי בשלב זה - עליו מוטלת האחריות להעניק לילד ביטחון שיאפשר לו להתפנות למחקר האישי הגדול שלו.

לקראת סוף השבועון הראשון (מלידה עד גיל שבע) הילד מגיע למיצוי שלב של תהליך מיוחד הבונה את המציאות הפנימית והחיצונית של הילד, את ביטחונו ואת איבריו. החושים של

כל אדם הוא חידה ונדרשת עבודה רגישה וקשב רב מצד המבוגרים כדי לעשות את ההכרעה הגורלית הזאת. שכן, לכניסת ילד לבית הספר שלא בעתה עשויות להיות השלכות משמעותיות למשך כל חייו

הילד מגיעים בסוף השבועון הראשון לשלמות והם פועלים מתוך תיאום, ותנועותיו מדויקות כבר ומורכבות. הוא יודע לתכנן את פעולותיו ואת דרכי המשחק שלו, הוא הפנים חוקי משחק ובדרך כלל רוצה להתאים את עצמו למצב החברתי-לימודי שבו הוא נמצא. הוא בנה הרגלי חיים המאפשרים לו להכיר נושאים חדשים במעגלים הולכים ומתרחבים. הוא מתפנה להכיר את האחר ואת השונה, מכיר בצרכים של האחר ורוצה אף לעזור לו. הוא מגיע לשלב שבו הוא רוצה ללמוד את מה שכבר אי אפשר ללמוד רק על דרך המשחק העצמאי שלו ורק באמצעים המוטבעים בטבעו. הצורך שלו במבוגר בהקשר זה עובר שינוי, מעתה הוא זקוק למבוגר שיעניק לו הכוונה וצריך אותו כדי שיציג בפניו את העולם באור חדש.

הכוחות שהיו מופנים בשנות חייו הראשונות של הילד לבנייה של גוף בריא המסוגל לפגוש את הסביבה באופן מהנה, משמעותי ופרודוקטיבי, משתחררים כעת ללימוד מסוג אחר. לקראת גיל שבע, יכול הילד ורוצה ללמוד את העולם, כשאמצעי הלמידה המרכזיים אינם החושים הפיסיים אלא מחשבת הלב. מוקד העניין של הילד משתנה, הוא מונע על ידי רצון, שלא היה שם קודם לכן: השאיפה ליחס חדש אל עצמו ואל העולם, ולאמצעי למידה חדשים. אלה צריכים לאפשר לו להכיר את העולם לא רק דרך משחק ודמיון ועדיין לא דרך חשיבה מופשטת ואינטלקטואלית, שתתפתח מאוחר יותר, אלא בדרך האמצע של אומנות ויצירה.

הבנה זו היא משמעותית לבחינת הבשלות של הילד לעלות לכיתה א'. בימים כשלונו, כשהילדים חשופים להרבה גירויים,

של השני (גיל 7-14) פחות מוכרים. גם הקשר בינם לבין ההתפתחות המתרחשת ברבדים הרגשיים והקוגניטיביים בדרך כלל איננו מזהה. על פי הגישה האנתרופוסופית, לסימנים הפיסיים בשלב זה - כמו השתנות הפרופורציה בין הראש לשאר הגוף, התארכות הגפיים, התחלפות השיניים, התעצבות הפנים - יש משמעות מרובה שכן הם מעידים על השינוי החל בכוחות החיים של הילד. בשביעון הראשון משימתם המרכזית של כוחות החיים לבנות ולפתח את הגוף הפיסי על כל איבריו. בראשית השביעון השני הם מתפנים לבניית הקשר הרגשי של הילד לעצמו ולסביבתו. ישנם סימנים נוספים שבהם ניתן להיעזר וגם הם קונקרטיים

במקרים רבים ההחלטה להשאיר ילד בגן שנה נוספת מלווה בתוכנית לחזקו במהלך אותה שנה באמצעות אחת התרפיות הרבות. במערכת השיקולים יש להביא בחשבון את ההיבטים החברתיים - מי הם הילדים בגן שאתם הילד משחק ועם מי הוא מקיים את הקשרים המשמעותיים ביותר - עם הצעירים, שנשארים שנה נוספת בגן, או עם המבוגרים שחלקם עולים לכיתה א'

למדי, כמו למשל היכולת הגרפומוטורית, הקואורדינציה, רמת הקוגניציה והתפתחות השפה של הילד, אך בהם לא נעסוק כאן.

ישנם מקרים בהם מתעוררת שאלה של אבחנה מبدלת - האם הילד לא בשל או שהוא בשל אך יש לו קשיים וצריך לסייע לו להתגבר עליהם. במקרים אלה צריך להיעזר באיש מקצוע. במקרים רבים ההחלטה להשאיר ילד בגן שנה נוספת מלווה בתוכנית לחזקו במהלך אותה שנה באמצעות אחת התרפיות הרבות. במערכת השיקולים יש להביא בחשבון את ההיבטים החברתיים - מי הם הילדים בגן שאתם הילד משחק ועם מי הוא מקיים את הקשרים המשמעותיים ביותר - עם הצעירים, שנשארים שנה נוספת בגן, או עם המבוגרים שחלקם עולים לכיתה א'. רגישות התהליך מחייבת שיתוף פעולה בין אנשי המקצוע ובין ההורים. ככל שהתקשורת טובה יותר, כך יש סיכוי טוב יותר שהילד יקבל את ההכרעה באופן טבעי. חשוב לציין כי ככל שההורים שלמים יותר עם ההחלטה, קל יותר לילד לקבל את המציאות ולבסס את הביטחון העצמי שלו.

דורית ירדני היא מרפאה בעיסוק ועוסקת בתחום הילדים מזה 20 שנה. בעשר השנים האחרונות היא עובדת בבית הספר אדם ועם ילדים מגני ולדורף, בשילוב עם עבודה חינוכית-טיפולית במסגרת פרטנית של חינוך ולדורף.
y.dorit@gmail.com

כשהמודלים לחיקוי רבים ומושכים להתבגרות מוקדמת, בתרבות הישגית הרואה את הילד כמבוגר קטן, שיכול להיות חכם כמו המבוגרים, קשה עוד יותר להבחין באיזה שלב התפתחותי נמצא הילד ומה המסגרת שתאיים לצרכיו. אין לטעות - לא מדובר בבדיקת היכולת הקוגניטיבית היא כשלעצמה. יכול להיות ילד אינטליגנטי במיוחד שמתעניין בקריאה וכבר מכיר פעולות חשבון יסודיות, אך עדיין ניתן להבחין שכוחותיו מופנים כלפי בניית היחסים בין מרחבו הפנימי ומרחבו החיצוני, שהוא עסוק בלמידה חושית, שהוא מונע על ידי רצונו הפנימי למשחק. אם כופים על ילד כזה מסגרת של כיתה עם 30 ילדים, שבה קצב הלימודים מוכתב מבחוץ, הוא יוכל אולי להסתגל אך יידרש ממנו מאמץ שעלול לכלות כוחות חיים הדרושים לבניית עצמו וביטחונו העצמי. התפתחות האדם היא אחד הסודות המופלאים של הבריאה. בתוכנו טמון ידע המאפשר לנו לעבור משלב התפתחותי אחד למשנהו. כל שלב נבנה על קודמו. ככל שאנו מאפשרים לכל שלב התפתחותי להגיע לידי מיצוי, כן אפשר לצפות שהשלב הבא ייבנה על יסודות חזקים יותר ויאפשר הרמוניה וביטחון עצמי אצל הילד הגדל.

כמוכן, שקיימת גם הסכנה ההפוכה, הגם שהיא פחות שכיחה. אם ילד נשאר בגן, למרות שהוא בשל לעלות לכיתה א', הוא לא יוכל לקבל את המזון הרוחני והרגשי אשר לו הוא זקוק בשלב ההתפתחותי שבו הוא נמצא. במקרה כזה, הוא עשוי להרגיש תסכול רב ולפתח עמדה מתנכרת לעולם.

אם כן, בהכרעות החינוכיות שלנו אנו מנסים לתמוך בילד בכל שלב התפתחותי על ידי מתן סביבה תואמת ואתגרים שיחזקו ולא יחלישו אותו. המעבר מגן לבית ספר הוא מעבר חד. יש גישות חינוכיות שמנסות לרכז מעבר זה. בחינוך ולדורף ערים לשוני המהותי בין ילד לילד ומבכרים עליו. אין רצון "להכין" את הילד לקראת הלימודים אך, שוב, חשוב לומר שהילד צריך להיות בשל ומוכן למצבים שאותם יפגוש יום-יום בכיתה א'. שלא כמו בגן, תלמיד כיתה א' ניצב מול דרישות ואתגרים. בבית הספר, הילד נדרש לשבת בריכוז לאורך זמן וליטול חלק בפעילות קבוצתית במשך כל שעות הלימודים. הוא לא יכול להמשיך לבחור במה ישחק אלא בזמן ההפסקה. כמו כן, הוא צריך להיות די חזק מבחינה פנימית כדי לקבל את סמכות המורה גם כשאינו מקבל תשומת לב אישית. הילד צריך להיות עצמאי דיו כדי להיות אחראי לחפציו ולדעת להתארגן במרחב ובזמן. הוא צריך ללמוד איך לעבור ממצב למצב, שכן הוא לומד שיעורים שונים עם מורים מתחלפים. סף התסכול צריך להיות גבוה מספיק כדי לאפשר לו להתמודד עם משימות ולפתור בעיות. התיאור לעיל מתאים לשלב שבו הילד מפתח מרכז פנימי המאפשר לו עצמאות רגשית ורוחנית שלא היתה לו בשביעון הראשון, והיא רק אחת מהדרישות המופנות כלפי תלמיד בכיתה א'. כאמור, אין אלה מדדים קוגניטיביים אלא רגשיים.

האם בשלות אכן ניתנת למדידה?

במעבר משלב הילדות לשלב הנערות הביטויים הפיסיים אשר מרמזים על השלב ההתפתחותי שבו נמצא הילד הם מובהקים - בשלות מינית. בתרבות שלנו, הסימנים הפיסיים של המעבר מהמהות ההתפתחותית של השביעון הראשון (גיל 7-10) לזו